

ÖRÖKSÉG

FEHÉR FERENC

VÖRÖSVÁRI HEINZ VILMOS ÍRÓI ARCKÉPÉHEZ

Vörösvári Heinz Vilmos vajdasági magyar költő, műfordító hetvenöt évvel ezelőtt, 1898. október 7-én született Cservenkán, s három éve, 1970. október 27-én halt meg szülőfalujában. Hódmezővásárhelyen és Baján tanítóképzőt végzett, de megromlott hallása miatt csakhamar ott kellett hagynia a tanítói hivatást. A cservenkai cukorgyár tisztviselője volt hosszú évtizedekig. Életében megjelent verseskötetei: *Szikra* (év nélkül), *Első akkordok* (1920., Cservenka, Wellker Ádám könyvnyomdája), *Vércseppek* (Crvenka, 1925., Wellker Á. könyvnyomdája). Írt szépprózát: elbeszélést, novellát, epigrammát és színdarabokat. A *modern élet drámája* c. háromfelvonásosával III. díjat nyert a *Híd* 1950. évi irodalmi pályázatán.

Ha el kellene vele számolnom, hogy miért szólok Vörösvári Heinz Vilmosról, akit életében is irodalmunk epizódalakjaként kezelt kiadó, lapszerkesztőség, műbíráló, irodalmi közvélemény — tényeket rohamozó szenvedélyesség helyett egyszerűen csak azt tudnám mondani, hogy ismertem és szerettem őt. Nem a nemzedéktársak örök cimboraságával, hanem a fiatalabb társ rokonszenvével, sorsán elmélázó megértéssel. Önként vállalt magányában, életművének soha kiteljesedni nem akaró torzójában balladás, jelképes elrendeltségeket véltem fölfedezni még egész fiatalon, s valahogy úgy éreztem, hogy az ő cservenkai magárahagyatottsága lehetne bármelyikünké... Íróársaié...

Aztán az érettebb vizsgálódás meggyőzött róla, hogy az ő emberi érzékenységéből (mennyire leplezni tudta!) s még büszkébb írói, költői alkatából adódó képletek külön is meghatározták pályájának önmagába visszafelvonó zárt arányait: szépségáhitata és írástisztelete olyan eredendően idealista volt, hogy ez a mindig egyazon előjeles töltés

képtelenné tette őt az alkotói realizálódásra, a mindennapi erőpróbákra. Valami csöndes, keleties nirvána-érzettel akkor is egy láthatatlan Napnak tartotta oda az arcát, amikor körülötte, cukorgyári irodájából hazafelé menet, reménytelen, csatakos eső verte a falusi téglajárdát. A háborgások egyébként sem álltak neki jól (tudta ezt ő is), ezért ritka írói találkozásokkor sem panaszaival állt elő, hanem kíméletlen önróniával azt próbálta érzékelteni: tudja ő jól, hogy számára nemcsak babérok — akáclevelek sem teremnek irodalmunk háza táján. Alkotói kataklizmáról, benső viharokról sem beszélnek hátrahagyott írásai. Mintha csak annak a mindig derűsen hunyorgó szemnek — s amit nemcsak a megromlott hallás diktált: a kissé félrefordított fej gyermeki pajkosságának és ámulásának összhangját akarta volna megteremteni írásban és önnönmagában.

Tudott kemény, tépelődő mondatokban számonkérő is lenni, ha megértő, önzetlen baráti fogadtatást remélt. Ha levelet kaptam tőle, régi képirók igényességére emlékeztető kézírása mindig azt juttatta eszembe, hogy magányának elmerült atlantiszából küld üzenetet.

»... Úgy látszik, a vidéken élő írók hiába döngötnek kaput és falat, pedig ha értékeket keresnek, nem szabadna elzárkózniuk azoktól, akik nincsenek a közvetlen közelben. Higgye el, a falu is termelhet értékeket, csak meg kell becsülni őket.«

1952. szeptember 23-án, tehát huszonegy évvel ezelőtt tártá föl előttem ezeket a panaszait, első hozzám intézett levelében. Később is több ízben vallomásos megnyilatkozással tisztelt meg — harminc évvel fiatalabb társát.

1962. március 27-én keltezett cservenkai leveléből ma is a gondos családapa, a mindennapok kötelezettségével birkózó ember, s a maga különvilágának értelmét alázattal hurcoló, de megmutatkozásra vágyó író arca dereng föl:

»... Kislányom most végzi el a VIII. osztályt. Eddig mindig jeles volt. Nyugdíj előtt is állok, de már arra kértek, hogy dolgozzam tovább. D. u. 5-től este 9-ig könyvtáros is vagyok, ott olvasok és írok... 30 éve írok, mindig szépségre és mondanivalóra törekedtem. Nem írtam le egyetlen olyan sort sem, amit nem éreztem, ami átélt élményem ne lett volna. Nem mennyiségre, mindig minőségre törekedtem... Ha kötetemet visszautasítják, biztos, hogy még kevesebbet fogok írni. Igaz, az igazi költőt nem bántja a gondolat, hogy a virágillatot, a madáréneket már sokan megénekelték, attól sem kell félnie, hogy banálissá válik; mert az igazi költő ír, ír, és ha csak magának is, de ír... Ezek az igazi, ihletes költők. Aztán vannak olyanok is, akik mester költők. Kiválóak, tudnak parancsszóra írni, és jól. A mesterköltők is alkothatnak értékeset és időtálló. Cziráky mondta egyszer: „Ezek az érthetetlen hypermodernisták meg tudnak lepni, de nem tudnak meghatni. Ezek megállítottak.” Versekkel kezdte, de nem is írt aztán többé verset...«

Ismételgetem mondatának töredékét: »Cziráky mondta egyszer...« Vajon mikor? Hány lelket és alkotói kedvet megfekvő tél, s hány jóbarátra, megnyíló ajtóra leső ősz telt el közben? Czirákyra emlékezett, mert nagyon kevesen voltunk, akik lelkiismeretünkön viseltük, hogy abban a faluban a mi szavunkat is várja. Talán a hajdani írótlás, a távolra szakadt jóbarát Cziráky irodalmi medítálásánál frissebb, életesebb üzenetekkel is érkezhettünk volna hozzá. Az érzékenységetől tartottunk? De hiszen négy évvel halála előtt írt levelében is arról győzött meg, hogy önismerete megmenti őt a magukat mellőzötteknek érző literátorok közismert bánthatóságától...

»... *Semmiképpen sem haragszom véleményedért — írta ebben a levelében. — Ellenkezőleg, akkor csalódtam volna benned, ha nem lennél őszinte...*« S aztán ismét a dokumentumszerű megnyilatkozás: *»Ha alkalmunk lesz újból találkozni, és némi időt tudsz szentelni nekem, akkor talán meg fogod érteni, hogy életem nem volt könnyű. Cegléden, Hódmezővásárhelyen, Baján és Pécsen nevelkedtem. Tiszta-német községben, egyszerű emberek közt folytattam életemet... Hiába jött Hitler, magyar nevelésem ellent állt minden csábításnak — magyar maradtam, mert magyarrá lettem. Magyarul gondolkodom, magyarul írok, mert ezt a nyelvet tudom legjobban. Voltak, akik át akartak nevelni, mert szerintük mégis más egy 80 milliós népnek írni, mint nyolcmilliónak. Nem mentem, nem tudtam megtenni...«*

A Cservenkán, Welker Ádám könyvnyomdájában készült, s 1925-ös évszámot viselő verseskötete, a *Vércseppek* után tudtommal nem is jelent meg hasonló önálló kötete. De gondosan és többször is módosított változatban egy egész életmű hagyatéka maradt vissza kéziratban. Vers, széppróza, műfordítások, epigrammaszerű medítalások életéről, művészetéről, s egy pár színmű. Mintegy tíz kötetre való írói kézírathagyaték, megoszló írói érdeklődést sejtető csoportosításban. A tervezett köteteknek címet is adott: *Gondolatok és ötletek, Temető lett a lelkem, Bácska, Proletáréletek a lét asztalánál, Viszem fajom átokkeresztjét, A szülőföldem, Utolsó akkordok...*

Akad-e majd fiatal irodalomtörténész, aki elmerül ebben a sajátos eredőjű és még sajátosabb kifejlődésű pályának a tanulmányozásában, hogy felmutassa annak — talán nem is értékét, hanem alkattal, környezettel és egyfajta idealizmussal körülhatárolt lényegét? Ha másért nem, hát az írás hűségének és áhítatos szolgálatának példázásáért, napjaink egzisztenciális válságainak sodrásában.

Gondolatainak és ötletszikráinak nemes töltése, mindig finom szatírája hozzátartozik annak az írói alapállásnak a lényegéhez, amely sosem kacérokodott a számára idegen útkeresések, meghökkentő alkotói szándékok gondolatával... Idézek ezekből:

»A művész akkor rohan vesztébe, amikor elhagyja eredeti, egyéni ösvényét és az utánzás mocsarába téved.«

»A vérbeli művészt nem hallgattathatja el semmiféle gáncsoló kritika, vagy mellőzés; csak a saját szigorú ítélete és önkritikája. De

ez sohasem olyan szigorú, hogy ne bocsásson meg — önmagának.

»Az írók és költők az utóbbi időkben túlságosan elszaporodtak. Védekezésül megcsappant az olvasók száma.«

»A költő — mondják — a fellegekben jár. Most már értem, miért olyan boldogtalanok azok, akik csak a földön járnak.«

»A kritika sokszor nem más, mint egy egyén hangulathangszere, amelyen a szubjektivitás gyantázatlan vonója nyikorog.«

Műfordítói érdeklődésére sem figyelt föl kellőképpen irodalmi köztudatunk, pedig talán munkásságának épp ez a területe sejteti legjobban, milyen fogékonysággal érzett rá a modern európai líra nem egy újdonságára, gondolatiságára, cicomátlanságára. Magányában a költő és az ember természetes menekvésével fordult azokhoz, akik nem tápláltak magukban kialakult előítéleteket bezártságban és vidéki elszigeteltségben éltető levegőért sóvárgó lírájával szemben. Árnyakat idézett meghatóan kicsiny íróasztala fölé, s ezekkel az árnybarátokkal egészítette ki azon keveseknek csoportját, akik ott voltak a szívében is, nemcsak címtárában...

Nem véletlen, hogy például *Enzensberger* árnyékképeivel vívta csatáját. A csupa feszültség, csupa belső meditáció vers egy kicsit abból az életérzésből villant felénk valamit, amit talán ezzel a közvetettséggel fedett föl önmaga számára is a nagybetűs eszmények, a klasszicitás bűvöletében égő és eléggő, változásoknak dacosan hátat fordító költő.

*hull a hó
állhatatosan függőlegesen
arra, amit festek;
nagy árnyék
vetődik
árnyképemre ...*

*Ebben az árnyékban
festek
nagy ecsettel
az éjszakában —
festem állhatatosan
parányi árnyékomat*

*Itt még látok egy helyet
egy szabad helyet
itt az árnyékban*

*ez az árnyék nem eladó
talán a tenger is
árnyékot vet
és az idő*

*a harcok árnyékai
játékok —
egy árnyék sem áll
a másik fényében*

*aki az árnyékban áll
azt megőlni nehéz*

*aki látni akarja
hogymilyen a fény
vissza kell lépnie
az árnyékba*

Ki ismerne rá ebben az inventív átültetésben, ebben a tömény metaforákat, korszerű lírai közléseket hozó megmutatkozásban arra a költőre, akit tragikusan foglalt le egész pályája során a sokszor túlhaladott eszményeket védő következetesség — a megrekedtség?

A fordítás vércsoportok dolga elsősorban. Néha többet árulkodik rólunk, mint a belőünk és bennünk fogant eredeti vers, mert öntudatlanságaink mélyrétegeit villantja fel olykor, vagy éppen az ellentétes töltésű elektromosság szikrájában old és olvaszt fel bennünk kéréget, magunkra vállalt védőburkokat...

*Nagyapám meghalt
a nyugati fronton;
édesapám meghalt
a keleti fronton.*

Hol halok meg én?

Hivatalos közlemény:

*Éhezni nem fogunk
— a levest beaprították.*

*Szomjazni nem fogunk
— nyakunkig ér a víz.*

*Fagyoskodni nem fogunk
— játszunk a tűzzel.*

Gondoskodtak rólunk.

A Volker von Törne német költő verséből kicsapó szociális keserűség, vagy divatos nyugati pacifizmus nem ragad meg bennünket úgy, mint a pusztá tény, hogy a fordító-költő befogadta és esztétikai várába hagyta vonulni ezeket a számára merőben idegen, eredeti lírájából következetesen kirekesztett megoldásokat.

Erről az érdekes metamorfózisról ad számot a többi közt Hans Heisse frappáns egyszerűségű versének átültetése is:

*Dudva,
kertészed akarok lenni,
bár a mai időkben
mindenki csak a rózsákat dédelgeti...*

S Dieter Volkman három japáni változatának tolmácsolása is olyan tömörítő kedvet és készséget követelt meg a fordítótól, ami Vörösvári epikus kifejlésű, többnyire bukólikus keretek között mozgó verselésében friss hajtásokat hozhatott volna. Érdemes megfigyelni ezekben a fordításokban azt is, hogy hogyan fedezte föl magának többször is — nem a fordító maga, hanem a költő — az olyan egzisztencialista lélegzetvételeket, melyek mélyen napjaink valóságérzékelésében gyökerезnek. Hány helyütt a fölfedezés, az átvevés, a felszívás könnyed, gyermeki örömet sejthetjük meg fordításaiban! Félelmetes jelképeségű, minden szellemi érték devalválását érzékeltető modern versek találtak utat a cservenkai poéta idealista telítettségű életérzéséhez, s ismételt feloldódásai arra figyelmeztetnek ma is, hogy őrzött, hordott magában olyan affinitást, olyan érzékenységet, amelyet örökre sajnálhatóan elfojtottak benne sorsának determinánsai: a társtalanság, az ebből kihajtó, energiáját fölemésztő alkotói tévetegség, vagy ennek ellentétpárja, a makacs ragaszkodás esztétikai eszményeihez — még akkor is, amikor homlokát s agyát hűs, izgató szelek hűsítették az európai líra távoli tájairól... Csak aki átnézi gazdag fordításanyagát,

az látja: mennyi az olyan vers, amelynek rideg számvetése lehetne mindannyiunké, Európa minden gyermekéé, akik az automatizáltság és a négyfalas otthoni szigetecskék robinzonjait kitenyészítő technokrácia lidérce elől még menekülni próbálnánk — ha máshoz nem, hát a kendőzetlen, kegyetlen bevallások, őszinteségek és gyepűire; nem az emberré levés, hanem az emberré visszaváltozás lehetőségéhez, önmagunkhoz...

Vörösvári Heinz Vilmos nagyon szeretett bennünket, mert mennyi lehetőséget hagyott számunkra, hogy megismerjük őt. Őt, akit többnyire előítéletek és kialakult, ellenőrizetlen féligazságok gyűrűje, vagy inkább vasabroncsa szorított. Azzal, hogy születésének 75. évfordulóján szóltam róla, annak a láthatatlan Napnak, az ő eszményiségének melegéből loptam magamnak is egy fénysugárnyit, mely Napnak ő tartotta oda csöndes mosolyú arcát egy következetes, becsületes írói életút göröngyös csapásain...